

Deskundig herstel Langestraat 11

Jonge ondernemster blaast historisch winkelpand nieuw leven in

Chiara Jongbloed met haar vader Nico voor de opgeknapte winkel in de Langestraat.

Misschien was het u al opgevallen: Langestraat 11, het pand op de hoek met de Boterstraat, heeft een flinke opknabbeurt ondergaan en herbergt sinds enkele maanden een nieuwe winkel met de naam 'Mi vida'. Maar liefst anderhalve eeuw zat hier de schoenenwinkel van de familie Netten. Van 1837 tot en met 1989 hebben verschillende generaties het familiebedrijf gerund en het pand bewoond. De afgelopen dertig jaar zaten er wisselende winkels en raakte het pand in steeds slechtere staat. "Het was wel 15 cm naar links, de steeg in gezakt," vertelt Nico Jongbloed die zich met zijn aannemingsbedrijf over het pandje ontfermde en vervolgens dochter Chiara de kans gaf haar droom, een eigen winkel, te verwezenlijken.

De familie Jongbloed komt uit Amsterdam. Vader Jongbloed, die net als zijn zoon Nico heet, begon in 1965 zijn aannemingsbedrijf en besloot al snel zijn diensten in vastgoed te stoppen en dan met name mo-

numenten. Nico (junior): "Hij is nooit een man geweest van snelle auto's of ander uiterlijk vertoon en hij had altijd al een voorliefde voor monumenten. Daarbij ging hij vooral op zoek naar monumenten met veel achterstallig onderhoud, waar iets aan moest gebeuren. Het mooie was dan dus dat hij meteen ook werk kocht voor het bedrijf. Zo zijn we in de loop der jaren steeds meer thuisgeraakt in het opknappen en restaureren van monumenten."

Tien jaar geleden nam Nico, samen met zus Suze de dagelijkse leiding over van het bedrijf en inmiddels zijn door het werk van de familie Jongbloed al heel wat monumentale panden in Amsterdam opgeknapt en opnieuw in gebruik genomen voor wonen of ondernemen. Het feit dat het aandachtsgebied nu is verlegd naar Alkmaar, kwam voort uit de wens van dochter Chiara om een eigen winkel te beginnen. Nico: "En dan is Amsterdam al snel te duur, zeker voor een beginnend ondernemer."

Lees verder op pagina 2 ►

[f](#) [ig](#) Erfgoed Alkmaar

Bouwkundestudenten maken replica van Rode Toren

Op de hoek van de Bierkade en de Wageweg stond, bijna 500 jaar geleden, een rode toren. Het was een forse ronde toren die deel uitmaakte van de zestiende-eeuwse vestingwerken. In 1551 is de toren omgebouwd tot molen om vervolgens in 1573 gesloopt te worden. De brug aan het eind van het Luttk Oudorp is naar de toren genoemd. Bovenop de wip (ophaalconstructie) van deze 'Rootorenbrug', prijkte destijds een miniversie van de toren. Dat torentje, dat in het bezit is van Stedelijk Museum Alkmaar, wordt nu met behulp van 3D-technieken nagemaakt door twee derdejaars studenten van InHolland: "We hopen dat het resultaat weer een plek op de brug kan krijgen."

Lees verder op pagina 6 ►

■ ‘MIJN LEVEN’

Gezocht werd dus in andere historische steden in de omgeving, want het zou leuk zijn als het weer een monument kon worden. Een monument dat een opknapbeurt kon gebruiken. Chiara: “We hebben ook in Haarlem gekeken, maar dat lijkt in steeds meer opzichten op Amsterdam. Toen we in Alkmaar kwamen, wisten we meteen dat het deze stad zou worden. En toen mijn vader me op de mogelijkheden wees van dit prachtige hoekpand, werd ik alleen maar enthousiaster. Vorig jaar heb ik mijn studie Commerciële Economie afgerond, maar ik merkte al snel dat mijn hart niet ligt bij de grotere ondernemingen. Ik had al een eigen webshop met sieraden en daar werd ik dus wel heel blij van. Ik besloot het assortiment uit te breiden met kleding en woonaccessoires en dan alleen de dingen die ik zelf ook zou kopen. Dingen waar mijn hart sneller van gaat kloppen. De Spaanse naam Mi Vida, ofwel ‘Mijn leven’, is dan ook heel bewust gekozen. Met Mi Vida laat ik zien dat ik doe wat ik leuk vind en ik merk ook dat dat mensen inspireert. En dat ik precies de mensen aantrek met wie ik een klik heb. Het prachtige pand dat mijn vader zo mooi heeft opgeknapt draagt daar in belangrijke mate aan bij.”

■ SAMENWERKING

Nico: “Alkmaar is een ontzettend leuke stad met al die gezellige kleine straatjes. En minder toeristisch dan Amsterdam. Wat opvalt, is dat hier in het verleden toch anders gebouwd is dan in Amsterdam, dus er valt ook weer wat te leren voor ons. Daarvoor heb ik veel aan de samenwerking met de monumentenspecialisten van Erfgoed Alkmaar, die is heel fijn! In goed overleg is er heel veel mogelijk. Wat dat betreft, heb ik echt de smaak te pakken. We zijn al op zoek naar meer monumenten in Alkmaar om op te knappen.”

■ CONSTRUCTIEF HERSTEL

De noodzaak voor een grootschalige ingreep zat vooral in het feit dat het pand was scheef gezakt. Nico Jongbloed: “Dat was duidelijk te zien, omdat er steeds meer ruimte kwam tussen Langestraat 11 en 13. Er zat een enorme scheur tussen dit pand en het pand ernaast, waardoor het hoekpand steeds meer richting Boterstraat helde. De rechter bouwmuur stond gemiddeld 15 cm uit het lood. We hebben het eerst helemaal gestript en zo kwamen we achter de oorzaak. Er was een belangrijk deel van het houtskelet verwijderd. Waarschijnlijk zonder te beseffen dat dat juist het gebouw bij elkaar moet houden.”

Het trappetje naar de vloer boven het souterrain is gereconstrueerd in artdeco-stijl.

Het houtskelet is op traditionele wijze hersteld, met gebruik van pen- en gatverbindingen.

Het historische houtskelet met gestapelde muurstijlen en dekbalken zorgt normaal gesproken, in combinatie met zwanehalsschroeven, voor een stabiele constructie. De beroemde pen-en-gat verbindingen en houten toognagels hielden de boel bij elkaar. Op de begane grond echter, waren deze belangrijke verbindingen verdwenen. En tijdens de restauratie in 1994 zijn de korbelen (de consoles van de balken) alleen voor het gezicht gereconstrueerd. Hoewel de oorspronkelijke onderdelen en verbindingen op de eerste verdieping wel intact zijn gebleven, heeft het gemis op de begane grond geleid tot de scheefstand die met de jaren alleen maar erger werd. De constructie van de artdeco winkelpui in 1921 en de latere uitbreiding daarvan in de Boterstraat in 1933 heeft de constructie alleen maar verder verzwakt.

Er zijn toen eenvoudigweg penanten (muurdammen) opgemetseld en er is een stalen balk ingebracht die het bovenliggende metselwerk opving. Maar die constructie kon het schranken van het pand niet voorkomen.

■ STALEN PORTAAL

Om het pand voor verder schranken te behoeden, heeft de firma Jongbloed een combinatie van constructief herstel toegepast. Nico Jongbloed: “We hebben achter de hele voorgevel een stalen portaal geplaatst. Samen met het stalen portaal in de voormalige achtergevel is daarmee de stabiliteit hersteld. Dat was constructief gezien voldoende geweest, maar wij vonden het belangrijk om ook het houtskelet op de traditionele manier te herstellen. Juist dat is de charme van dit pand.”

Zo zijn er nieuwe eiken muurstijlen en zwanehalsschroeven gekomen, die vervolgens met de traditionele pen-en-gatverbindingen met houten toognagels zijn verbonden met de nog aanwezige dekbalken van de vloer van de eerste verdieping. De tussenbalken (tussen de grote balken van het houtskelet in) van de verdiepingsvloer zijn gehandhaafd. Van twee korbeelstellen zijn de ingerotte balkkoppes volledig vernieuwd. Ook dit is op de traditionele manier gebeurd door de onderdelen eraan te lassen.

Lees verder op pagina 4 ▶

De nieuwe eiken muurstijlen met zwanehalsschroeven.

“In Alkmaar is het altijd monumentendag”

Coronaproof Open Monumentendagweekend levert ideeën op voor het hele jaar

Op 12 en 13 september vierden we in Alkmaar een onvergetelijk Open Monumentendagweekend. Mede dankzij de inzet van tientallen monumenteneigenaren en honderden vrijwilligers is het gelukt om inwoners twee dagen lang onbezorgd én coronaproof te laten genieten van monumenten in Alkmaar. Wethouder Christian Braak kijkt er met tevredenheid op terug: “Ik waardeer ieders creativiteit en inzet om de monumentenliefhebbers tijdens dit landelijke Open Monumentendagweekend een veilig bezoek te kunnen bieden.” Als bonus leverde het weekend nog een aantal nieuwe ideeën op waarmee we door het jaar heen, dus ook buiten de landelijke Open Monumentendag om, monumenten toegankelijk kunnen maken voor een groot publiek. Dat is dan ook één van de taken die het organisatie team Open Monumentendag Alkmaar voor zichzelf ziet weggelegd.

Wethouder erfgoed Christian Braak: “Het was een weekend met succesvolle nieuwe ideeën”

“In coronatijd is het extra belangrijk om, waar dat kan, te kunnen genieten van cultuur en erfgoed,” aldus wethouder Christian Braak. “Ik waardeer dan ook ieders creativiteit en inzet om de monumentenliefhebbers tijdens het landelijke Open Monumentendagweekend een veilig bezoek te kunnen bieden. Het was een weekend met succesvolle nieuwe ideeën, zoals de historische verhalen op buitenlocaties. Uit nood geboren omdat we binnen geen activiteiten konden aanbieden, maar duidelijk voor herhaling vatbaar.”

“Een andere mooie ontwikkeling is de uitbreiding van het online programma voor thuisblijvers. Iets wat verder kan worden uitgebouwd en waardoor we vaker in het jaar (veilig) kunnen genieten van het erfgoed om ons heen.”

Een voorbeeld hiervan zijn de virtual reality films van verschillende monumenten in Alkmaar die kinderen met een special VR-bril konden bekijken in de Grote Sint Laurenskerk maar die ook te vinden zijn op het YouTube kanaal van Erfgoed Alkmaar.

■ INFORMATIEPUNTEN

Omdat het centrale informatiecentrum vanwege de coronamaatregelen dit jaar niet, zoals andere jaren, in de Grote Sint Laurenskerk kon

Verder in dit nummer

Vervolg Langestraat 11	pag	4
Langestraat 11 Archeologie	pag	5
Komt torentje Rootorenbrug terug?	pag	6-7
Inspraak kerkenvisie gaat van start	pag	7
Jozefschool voorzichtig gesloopt	pag	8
Gedenkplaat voor martelaren van Alkmaar	pag	9
Boek ‘Ik was erbij’ van Regionaal Archief	pag	9
Behangschilderingen Langestraat 43	pag	10-11
Bijzondere bodemvondsten	pag	12

Meedoen?

Het organisatie team van Open Monumentendag Alkmaar wil monumenten in Alkmaar letterlijk en figuurlijk meer bereikbaar en toegankelijk maken voor iedereen. Niet alleen op Open Monumentendag, maar door het hele jaar. Dat kan alleen met medewerking van de eigenaren van de monumenten en (een heleboel) vrijwilligers. Wilt u hier een bijdrage aan leveren, bijvoorbeeld als eigenaar van een monument of als vrijwilliger tijdens (incidentele) activiteiten en staat u nog niet op onze lijst? Stuur een e-mail naar info@omdalkmaar.nl

worden ondergebracht, is gezocht naar een alternatieve oplossing. Verspreid over de binnenstad en ook bij het Raadhuis in De Rijp waren buiten informatiepunten ingericht die werden bemand door vrijwilligers. Een creatieve noodmaatregel die verrassend goed bleek uit te pakken.

■ PARTNERS

Het Open Monumentendagweekend wordt steeds meer een feest van alle Alkmaarders en steeds meer instanties raken betrokken. De samenwerking met verschillende partners, waaronder VVV Hart van Holland, Historische Vereniging Alkmaar, Regionaal Archief Alkmaar en Taqa Theater de Vest/Grote Sint Laurenskerk is dit jaar versterkt. Andere partners zijn Bibliotheek Kennemerland en niet te vergeten Vive les Gueux (voorheen de watergeuzen) die ook dit jaar het Open Monumentenweekend in Alkmaar opluisterden met historische muziek en verhalen.

Lees verder op pagina 4 ▶

De verhalen in de buitenlucht werden goed ontvangen.

■ VAKER OP STAP MET QR-CODES

Ook nieuw dit jaar zijn de QR-codes. De monumenten die dit jaar open waren, hebben er al gebruik van gemaakt: een eigen unieke QR-code voor het monument. Wie als bezoeker of passant de code scant, wordt meteen geleid naar de informatie over dat specifieke monument op alkmaaropdekaart.nl, een website van Regionaal Archief Alkmaar. Het organisatieteam van Open Monumentendag is van plan om, samen met de monumenteneigenaren, die code voor meer doelen te gebruiken, zoals bijvoorbeeld wandel- of fietstochten rond een thema. Ook als het monument gesloten is, en de code hangt bijvoorbeeld voor het raam, kan de informatie geraadpleegd worden. Christian Braak: "Dit is iets waar we het hele jaar door profijt van

Een QR-code voor het raam van een monument in de binnenstad. Even scannen voor informatie en foto's.

hebben, juist ook tijdens de beperkingen rondom corona."

■ ALTIJD MONUMENTENDAG

Het landelijke Open Monumentendagweekend is al even achter de rug en het volgende duurt nog drie kwart jaar, maar intussen zit het

organisatieteam niet stil. Hoewel fysieke ontmoetingen op dit moment niet mogelijk zijn, houdt het team zoveel mogelijk contact met elkaar en met de deelnemers en vrijwilligers. Niet alleen met het oog op september volgend jaar maar ook voor het organiseren van meer evenementen door het jaar heen. Zeker met de nieuwe online mogelijkheden, valt er nog van alles te ontdekken. Want, zoals wethouder Christian Braak het uitdrukt: "In een historische stad als Alkmaar is het altijd monumentendag."

■ TIP

Bekijk de fotoverslagen van zaterdag 12 en zondag 13 september op erfgoedalkmaar.nl/openmonumentendag. Volg Open Monumentendag Alkmaar ook op Facebook en Instagram.

Vervolg van pagina 2

■ JAARRINGENONDERZOEK

Van twee eiken balken zijn afgezaagde fragmenten dendrochronologisch onderzocht. Dit houdt in dat aan de hand van de jaarringen wordt vastgesteld uit welke periode en van welke plek het hout afkomstig is. In dit geval bevestigt het onderzoek de ontstaansperiode die we al vermoedden: de ene balk rond 1572 en de andere rond 1601. Om de verschillende bouwfases echt goed vast te kunnen stellen, moeten eigenlijk meer monsters van het hout worden genomen. Daarom staat het onderzoeken van het hout van de kap van het pand nog op het verlanglijstje van de erfgoed-specialisten. Wellicht kan dat begin volgend jaar als de firma Jongbloed ook de bovenwoning met zolder gaat renoveren. Nico Jongbloed: "De huidige bewoner zoekt iets anders en vertrekt uiterlijk januari 2022. En dan gaan we ook de bovenetages restaureren."

De naam Netten is bij de nieuwe indeling uit het glas-in-lood verdwenen.

■ DE WINKELPUI

De winkelpui wilde Jongbloed zoveel mogelijk in oude glorie herstellen. De familie Netten had de pui honderd jaar geleden, in 1921, in artdeco-stijl laten optrekken. Maar dat gold nog alleen voor de Langestraat. Vervolgens is de pui in 1933 in dezelfde stijl voortgezet aan de Boterstraat. Op de ontwerptekening zien we de situatie met een enkele toegangsdeur in een portiek, centraal tussen twee etalages. Aan de straat hebben deze etalages grote ruiten en binnen hadden ze achterwanden ter hoogte van de toegangsdeur voorzien van glas in de kenmerkende artdeco-stijl. De pui staat hier tussen gemetselde penanten (stukjes metselwerk) met siermetselwerk bovenin.

Tot na 2000 heeft de voorkant van het pand er zo uitgezien. Toen zijn echter de etalages weggehaald. De enkele deur is vervangen door een dubbele deur in de voorgevel, waarmee ook het portiek verdween. Zowel de hardstenen plint als de etalageruiten zijn toen aangepast. Wat bleef, is het gekleurde glas-in-lood in de bovenlichten, met in het midden de firmanaam Netten.

■ NIEUW LOOD

Toen de firma Jongbloed het pand onderhanden nam, was een aantal glas-in-lood panelen niet in al te beste staat. Daarbij was het glas-in-lood deels verscholen achter de betimmeringen van de winkelpui. Nico Jongbloed: "We hebben het laten opknappen door een gespecialiseerd bedrijf in Amsterdam waar we vaker mee werken. De gebroken ruitjes zijn

De nieuwe ingang met enkele deur en het herstelde glas-in-lood.

vervangen en waar nodig in nieuw lood gezet. Verder is al het metselwerk aan de voorkant nieuw, want we moesten de pui volledig ontmantelen vanwege die stalen constructie die we hebben aangebracht."

Het portiek is niet meer teruggekeerd maar er is wel weer gekozen voor een enkele toegangsdeur. Dat betekende dat de bovenlichten opnieuw verdeeld moesten worden. Daardoor, en door de uiteindelijke breedte van de deur, is de naam 'NETTEN' uit het middelste paneel verdwenen. Die zien we nu alleen nog terug op oude foto's. Maar het monument aan de Langestraat 11 is weer een plaatje om te zien!

Odwin Ralling (bouwhistoricus) en Judith Flapper

Zie ook het archeologieverhaal hiernaast ▶

Verbouwing Langestraat 11 (vervolg)

Wat de bodem vertelde

Omdat de firma Jongbloed besloot ook de gehele begane grondvloer te vernieuwen, kregen onze stadsarcheologen de gelegenheid om een kijkje onder de grond te nemen. Dit leverde interessante resultaten op, waar onder een zeventiende-eeuwse gewelfde kelder, funderingsstroken uit meerdere bouwfases en zelfs een veertiende-eeuwse bouwfase.

Het oppervlak (de eerste vijf meter vanaf de voorgevel) was zo goed als helemaal volgebouwd met een kelder, een werkbak en funderingen. De eerste meter vanaf de voorgevel kwamen we geen muurwerken tegen maar wel een bakstenen vloer die, gezien het vondstmateriaal dat we aantroffen, moet dateren uit de late veertiende of vroege vijftiende eeuw.

Pal achter deze strook bevond zich een vrij grote kelder met een diepte van zeker 2 meter. De precieze diepte hebben we niet precies kunnen vaststellen. Aan de zuidzijde van de kelder was nog een deel van een wand, geheel bekleed met tegels met afbeeldingen van dieren, afgewisseld met jagertjes.

Opvallend was dat op de plek waar de tegels ophouden aan de rechterzijde ze in feite de hoek om gingen. Mogelijk bevond er zich hier in eerste instantie de toegang tot de kelder die in latere tijd is dichtgezet met een rode baksteen. De muur met tegels liep door richting Boterstraat waar een smalle toegang was tot het pand, van ongeveer 55 cm breed. De toegang bestond uit een schuin aflopend talud tot in de zijgevel. Hier was duidelijk nog de dichtzetting te zien van de plaats waar ooit een luik naar de Boterstraat zat.

Langestraat 11 op de kaart van J. Blaeu uit 1650.

Het hoekpand op de plankkaart bij kadastrale minuut uit 1832.

Twee voorbeelden van tegels uit de periode 1630/1660, afkomstig uit grond van de kelder.

■ GEWELF

Aan de Langestraatzijde werd een (latere) uitgebouwde inham/kast aangetroffen, compleet met gemetseld gewelf met toegang vanuit de kelder. Gezien het feit dat hier eeuwenlang bakkerijen zaten, zou dit wellicht een bewaar- of rijplaats voor deeg geweest kunnen zijn. De gehele binnenzijde inclusief plafond van het gewelf was gepleisterd. Het is zeer goed mogelijk dat er een deur heeft gezeten om het gewelfde deel af te sluiten. Tegen het gewelf aan bevond zich een ondiepe kelder met rode plavuizen. Het is niet duidelijk of dit daadwerkelijk een keldertje was; het kan ook een soort werkbak geweest zijn.

In het muurwerk net boven de vloer waren nog de aanzetten te zien van bogen die een opening creëerde met een hoogte van nog geen meter. Hierdoor kunnen we ervan uit gaan dat het toch om een soort van werkbak gaat met toegang vanuit een tweede grotere kelder aan de zuidzijde.

Overal in de grond kwamen we tegelfragmenten tegen, uit de periode vanaf het tweede kwart van de zeventiende eeuw tot in de achttiende eeuw. Het probleem bij het dateren van tegels is alleen dat ze vaak langere tijd aan een muur zaten, zodat je moeilijk kunt zeggen uit welke tijd ze precies zijn.

Rob Roedema, archeoloog

Overzicht gezien vanuit de voorgevel van de Langestraat. De Boterstraat is links. Links en rechts kun je nog de witte tegels zien die de zijkant aangeven van de tweede grotere kelder. Daar tussenin is in een veel latere tijd (negentiende of twintigste eeuw) weer een fundering gemetseld.

Bouwkundestudenten InHolland maken replica van museumstuk

Komt mini Rode Toren weer terug op Rootorenbrug?

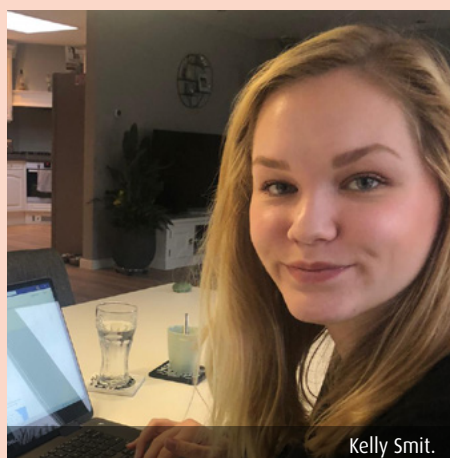

De Rootorenbrug in 1806 met bovenop de miniversie van de Rode Toren. Tekening door J.A. Crescent.

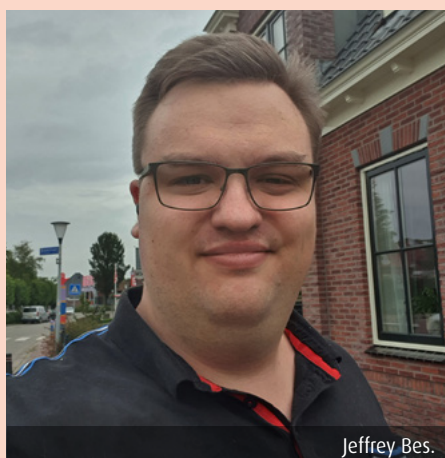
Vervolg van voorpagina

Er bestaan slechts een paar vage afbeeldingen van de Rode Toren die vijf eeuwen terug op de Bierkade stond. Ze zijn te zien op de oudste kaarten van Alkmaar van kort voor 1573, toen de toren inmiddels was omgebouwd tot molen. Toen de Spanjaarden op 21 augustus van dat jaar voor Alkmaar verschenen, werd het moleninterieur eruit gesloopt, net als de daken van de muurtorens die immers bij beschietingen gevaarlijk waren voor de verdedigers. De naam van de Rode Toren bleef nog wel eeuwenlang verbonden aan de Rootorenbrug over het uiteinde van het Luttk Oudorp, ook al is de toren zelf in 1573 verdwenen.

Kelly Smit en Jeffrey Bes, twee derdejaars studenten van de opleiding Bouwkunde aan hogeschool InHolland, zijn met behulp van

Kelly Smit.

Jeffrey Bes.

3D-technieken bezig met het reconstrueren van de 66 cm hoge miniversie rode toren uit de collectie van Stedelijk Museum Alkmaar. Vanwege de coronacrisis gebeurt het meeste werk thuis achter het beeldscherm, met uitzondering van de bezoeken aan het museum.

LEUK OM TE WERKEN AAN EEN STUKJE BOUWHISTORIE?

Kelly: "Ja, heel leuk. Ik kom uit Medemblik en studeer dus in Alkmaar, en ik vind het leuk om op deze manier ook een stukje geschiedenis van Alkmaar te leren kennen. Toen ik met mijn studie begon, was ik niet speciaal geïnteresseerd in de geschiedenis van de bouwkunde. Die is gewekt tijdens mijn eerste stage in Amsterdam-Zuid bij Huis van bewaring 2. Een oude gevangenis die werd omgebouwd tot school. Verder zijn we

bezig geweest met stolpen in Noord-Holland en de mogelijkheid om die duurzaam te maken. Dat vind ik bijzonder interessant!"

Jeffrey: "Je merkt ook dat bouwgeschiedenis steeds belangrijker wordt. Er wordt steeds meer gekeken naar de mogelijkheid om gebouwen van vroeger te bewaren en opnieuw te gebruiken. Het is allang niet meer zoals vroeger toen alles gewoon werd gesloopt. Dus in die zin, is deze opdracht ook heel mooi voor op onze cv's."

WAT IS VOOR JULLIE DE GROOTSTE UITDAGING IN DIT PROJECT?

Kelly: "Voor mij is dat het technische gedeelte. Jeffrey is al heel bedreven in het werken met de 3d-techniek en daar kan ik veel van leren. Hij is daar tot nu toe het meest mee bezig en intussen heb ik me gebogen over het historisch onderzoek en de verslagen."

Jeffrey: "De grootste uitdaging voor mij is het compleet reconstrueren van een bestaand object dat is aangetast door de jaren. Het torentje omzetten in een digitale omgeving waarbij je elke scheur, elke verkleuring in de verf en kapotte en uitgevalen deeltjes hout terugziet.

En dan is natuurlijk de grote vraag: ga je het hele object opnieuw creëren of ga je uit van het bestaande en ga je dan die onderdelen repareren? Als je kiest voor dat laatste, dan

is het heel belangrijk dat je alle details hebt, zodat je ook weer de juiste onderdelen kunt creëren die je nodig hebt om de schade te repareren."

HEB JE EEN CONCREET VOORBEELD?

Jeffrey: "Stel je hebt een enorme scheur, maar die zie je niet in het model terug omdat je te weinig details hebt. Dan kun je daar dus niks mee. Hoe minder details je hebt vastgelegd, hoe minder je weet, en hoe minder je erop kunt plannen bij de reconstructie. Bij het rode torentje mist er bijvoorbeeld een stuk hout bij het raam naar de bodem. Dat is duidelijk te zien in de digitale versie. En dan is de vraag voor ons: ga je het torentje reconstrueren mét dat gat dat er nu ook zit of maak je het weer zoals het origineel was bedoeld? Je moet ook beseffen dat het object, zolang het digitaal blijft, voor eeuwig blijft zoals het is, terwijl het oorspronkelijke fysieke object (in dit geval het torentje) toch achteruit blijft gaan, hoe goed je het ook probeert te conserveren. Wat je vaak ziet bij Discovery Channel, is dat ze twee digitale versies hebben. Eén van de huidige situatie en één van de originele staat. Want de staat die een object in de loop van de tijd heeft verkregen, die vertelt het verhaal. En dat verhaal verlies je als je het opnieuw gaat maken. Daarom is het zo leuk om digitaal beide versies te hebben zodat je beide verhalen kunt blijven vertellen."

Ga voor het uitgebreide verhaal en meer foto's naar erfgoedalkmaar.nl

Enkele fases uit het scan- en reconstructieproces

MAAR HET BLIJFT IN DIT GEVAL DUS NIET BIJ EEN DIGITALE VERSIE

Kelly: "Nee, we gaan dus ook die replica maken. Het oorspronkelijke torentje dat ooit bovenop de brug stond, blijft natuurlijk in het museum maar wij hopen dat onze kopie straks misschien weer een plek op de brug kan krijgen. Of wellicht vlakbij de brug op straatniveau, met een box erbij waarin het verhaal over de geschiedenis van het torentje wordt verteld. Daarover zijn we nog in gesprek met de erfgoed specialisten van de gemeente."

Judith Flapper

Inspraakrondes over toekomst kerken van start

De Alkmaarse kerken werken al enige tijd aan een gezamenlijke kerkenvisie. Onlangs is een rapportage gemaakt van de feiten en cijfers van alle kerken in onze gemeente. Met dit rapport onder de arm kunnen kerkeigenaren, gemeente, erfgoedinstanties en andere organisaties met elkaar in gesprek over de toekomst van onze kerken. Ook inwoners van de gemeente Alkmaar krijgen de gelegenheid hun stem te laten horen.

Een kerkenvisie is nodig omdat het kerkbezoek steeds verder afneemt en de kerken leeg dreigen te raken. De kerkeigenaren kunnen gezamenlijk afspraken maken over hoe ze hiermee omgaan en het rapport kan daarbij helpen.

TUSSENSTAND

Het rapport is samengesteld door Bureau Coup BV, dat in meer gemeentes trajecten begeleidt richting een kerkenvisie. Het geeft als het ware een 'tussenstand' van de huidige situatie, in beeld gebracht met plattegronden, grafieken en tabellen. Zo zijn de verschillende geloofsgenootschappen geïnventariseerd en zijn de bijzonderheden van de gebouwen opgesomd, zoals het formaat,

beschermd monument, in religieus gebruik of herbestemd (met een nieuwe invulling). Ook is in kaart gebracht hoe de kerken zijn verspreid over de binnenstad, de wijken en de dorpen. Uit deze informatie en uit gesprekken met de kerkeigenaren zijn de eerste conclusies getrokken.

INSPRAAK IN VERSCHILLENDE RONDES

Het rapport is bedoeld als naslagwerk voor de verdere vorming van de visie. Maar ook uw stem telt mee. Hoe denkt u over de kerk in uw buurt? Binnenkort starten de eerste gespreksrondes om hierover met elkaar van gedachten te wisselen. Omdat bijeenkomsten voorlopig maar beperkt kunnen plaatsvinden, is hiervoor een aantal rondes gepland. Uiteraard wordt gestart met de kerken. Daarna ontvangen buurtverenigingen, erfgoedinstanties en andere organisaties een uitnodiging om mee te praten.

Later in 2021, naar verwachting in de zomer, worden ook inwoners uitgenodigd. Dit gebeurt via de krant en sociale media. Wie dit niet wil missen, kan zich alvast aanmelden via een mail naar kerkenvisie@alkmaar.nl

NU AL UW MENING GEVEN

Overigens is het ook nu al mogelijk uw mening te geven door het invullen van een korte enquête die te vinden is op erfgoedalkmaar.nl (zoek op kerkenvisie). Het rapport van Coup BV is vanaf medio januari digitaal te raadplegen op erfgoedalkmaar.nl. Houd hiervoor onze social media in de gaten.

De St. Bonifatiuskerk in De Rijp sluit in 2025 haar deuren voor religieuze diensten.

Archeologisch onderzoek Jozefschool niet verstoord

Speciale 'voorzichtige' slooptechniek

Vorige maand zijn de archeologische opgravingen gestart bij de voormalige Jozefschool in de Rijp. Het onderzoek van dit 3000 m² grote terrein wordt, in opdracht van de gemeente, uitgevoerd door ADC archeologen.

De schoolgebouwen uit 1966 en 1978 zijn inmiddels gesloopt en maken plaats voor nieuwbouw. Beide gebouwen rustten op stevige betonfunderingen en heipalen. Om te voorkomen dat de slooptechniek de ondergrond (en daarmee het archeologisch onderzoek) zouden verstoren, is daarom een speciale 'voorzichtige' slooptechniek toegepast. Op de foto is te zien dat sloopbedrijf P. Zwart uit Wervershoof de betonbalken vlak boven de heipalen vergruist met een zware kraan.

De heipalen zelf blijven, om dezelfde reden, tot na de opgravingen in de grond. Pas na het onderzoek zullen ze worden weggehaald.

De archeologen hebben hoge verwachtingen van de opgravingen in De Rijp. In 2019 wees een archeologisch vooronderzoek met proefsleuven al uit dat hier al bewoningsresten vanaf omstreeks 1600 in de bodem zitten (zie ook Nieuwsbrief 57).

Ik was erbij deel 3 Verhalen en foto's uit het Alkmaar van vroeger

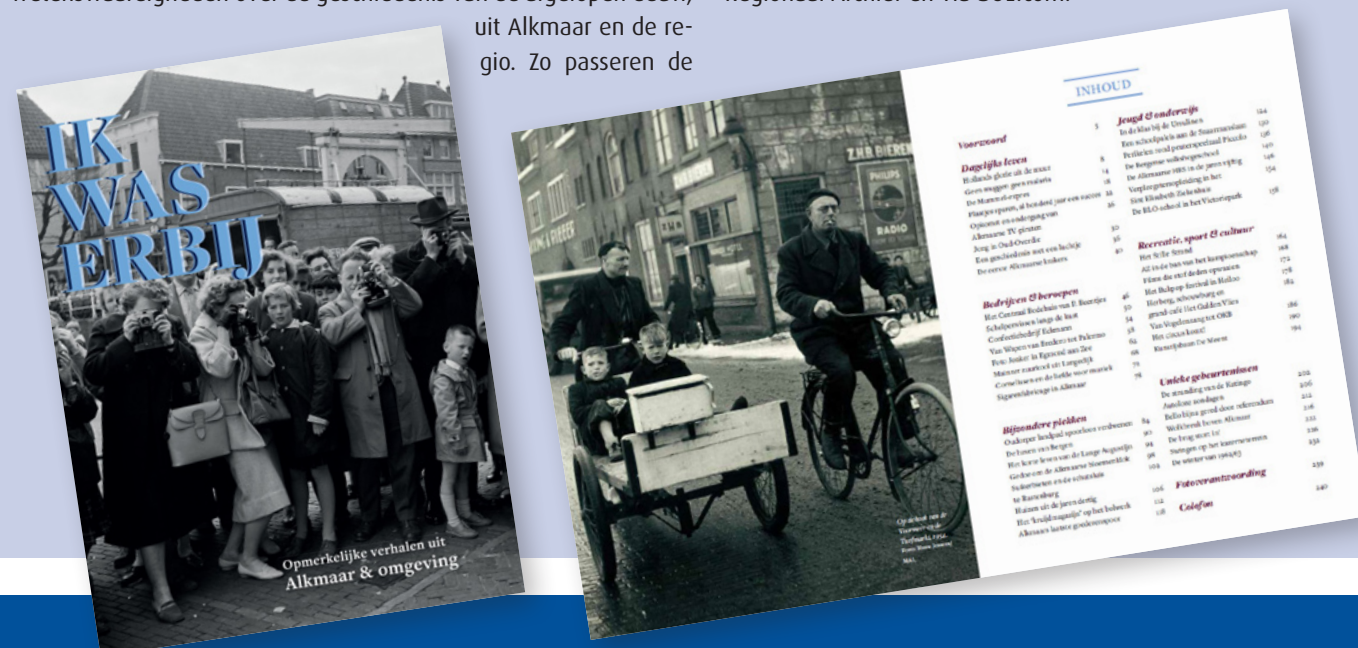
Regionaal Archief Alkmaar kwam onlangs met een nieuwe uitgave. Deze rijk geïllustreerde bundel met opmerkelijke verhalen van vroeger is een feest der herkenning voor iedereen die opgroeide in Alkmaar of omgeving. In deel 3 van 'Ik was erbij' zijn tientallen verhalen verzameld die oorspronkelijk verschenen in de populaire gelijknamige rubriek in de Alkmaarsche Courant, verrijkt met de reacties van lezers. Het Regionaal Archief wil met het uitgeven van deze boeken het verleden levend houden.

Behalve herkenning en nostalgie biedt het boek ook volop nieuwe wetenswaardigheden over de geschiedenis van de afgelopen eeuw, uit Alkmaar en de regio. Zo passeren de

HBS aan de Paardenmarkt, het kampioenschap van AZ en de overstroming van de Laat in 1955 de revue, en zijn er verhalen over onder meer Foto Jonker in Egmond aan Zee, het Bukpopfestival in Heiloo en de school van de zusters Ursulinen in Bergen. Het boek zit boordevol illustraties, van oude foto's en affiches tot advertenties uit de kranten van toen.

■ WAAR TE KOOP?

Tot het eind van het jaar is de bundel te koop voor een gereduceerde prijs van € 12,95 bij diverse boekwinkels in en rond Alkmaar, het Regionaal Archief en via BOL.com.

Hernieuwde aandacht voor martelaren van Alkmaar

Aan de gevel van de Laurentiuskerk aan het Verdrunkenoord prijkt sinds enkele maanden een fraaie bronzen gedenkplaat met de afbeelding van een geestelijke en de tekst 'De Martelaren van Alkmaar 1572 & 1573'. Acht geestelijken die zijn gemarteld en vermoord omdat ze weigerden hun katholieke geloof in te wisselen voor het protestantisme. Het is nooit gelukt om ze heilig te verklaren, maar dankzij de gedenkplaat krijgen de martelaren, volgens de initiatiefnemers, wel de aandacht die ze verdienen. Bob Heusy: "De bisschop gaat zelfs een nieuwe poging doen tot een zalig- of heiligerverklaring!"

Initiatiefnemers zijn de Alkmaarders Bob Heusy, Jos Olbers en Gerard Toorenburg die in juli van dit jaar helaas is overleden. Zij wilden de beroemd geworden Alkmaarse martelaren in gedachten houden met een gedenkplaat aan de gevel van de enig overgebleven katholieke kerk in de binnenstad, de Laurentiuskerk aan het Verdrunkenoord in Alkmaar. Als symbool voor het recht op de vrijheid van godsdienst.

■ MARTELING

Het verhaal over de martelaren van Alkmaar is terug te vinden in verschillende historische geschriften: Op 23 juni in 1572 werden vijf katholieke geestelijken gevangen genomen omdat zij weigerden hun Rooms Katholieke geloof in te ruilen voor het protestantse geloof. Toen zij, ondanks marteling, hun geloof niet opgaven, zijn ze de dag erna in Enkhuizen opgehangen. Hun namen zijn Daniël van Arendonk, Cornelis van Diest, Adrianus van Gouda, Johannes van Naarden en Lodewijk Voets. Maar zij waren niet de enigen die dit lot ondergingen. Op 24 november van datzelfde jaar werd lekenbroeder Engelbert van Terborg opgehangen in Ransdorp. En het jaar daarop, op 5 september 1573, werden pastoor Eylard Diksz. van Waterland en kapelaan David Leendertsz. gevangengenomen, nadat hun schuilplaats was verraden. Na langdurig te zijn gemarteld, werden zij uiteindelijk op 11 december 1573 opgehangen op de Gewelfde Stenenbrug, aan het eind van de Langestraat in Alkmaar.

■ ONTWERP

Voor de gedenkplaat maakte Carola Hoogeveen (tevens vormgeefster van de Nieuwsbrief Erfgoed Alkmaar) het ontwerp, geïnspireerd op schilderijen van de martelaren. De Egmondse kunstenaar Fabio Pravisani maakte het ontwerp geschikt om het in brons te kunnen gieten. Het eindresultaat prijkt sinds september aan de gevel van de Laurentiuskerk. Ook is ter ere van deze herdenking een boek uitgebracht met het verhaal over de martelaren en de totstandkoming van de gedenkplaat. Daarin zijn onder meer de schilderijen te zien die in de kerk hangen. Bob Heusy: "Verder hadden we gehoord dat er in de voormalige Dominicuskerk aan de Laat ooit een grote muurschildering was van de martelaren. Maar wij gingen er vanuit dat die bij de sloop verloren was gegaan. Totdat iemand, op het moment dat het boek al bij de drukker lag, belde met de mededeling dat dat bewuste schilderij van minstens 5 bij 3 meter al 35 jaar in het bezit was van Stedelijk Museum Alkmaar. Het was dus helemaal geen muurschildering! En gelukkig hebben we het nog in het boek kunnen opnemen."

Maar het verhaal heeft nog een staartje. Heusy: "Al met al hebben we zoveel informatie over de martelaren naar boven weten te krijgen, dat de bisschop het boek gaat gebruiken bij een nieuwe poging om de martelaren zalig of zelfs heilig te laten verklaren!"

Judith Flapper

Achttiende-eeuws behang Langestraat 43 straks te zien in Stedelijk Museum Alkmaar

Bedrijfsleider Nottelman van warenhuis Lienesch in zijn werkkamer met het beschilde behang aan de Langestraat 43, eind jaren vijftig.

In de collectie van het Stedelijk Museum Alkmaar bevindt zich al tientallen jaren een bijzondere collectie behangschilderingen. Ze zijn in 1791 geschilderd door de lokale schilder Johannes Petrus van Horstok voor een kamer in het pand aan de Langestraat 43. Ze zijn nu uit het depot gehaald voor een restauratie- en onderzoeksproject in samenwerking met de restauratorenopleiding 'Historische Binnenruimten' van de Universiteit van Amsterdam en restaurator Jazzy de Groot. Onze bouwhistoricus Carolien Roozendaal nam de kans waar om de schilderijen van heel dichtbij te bekijken en dook tegelijkertijd in de geschiedenis van het pand aan de Langestraat 43.

Het pand Langestraat 43, waar tegenwoordig de kledingwinkel van Costes zit, was tot 1960 bij de Alkmaarders bekend als het

Tekening CW Bruinvis 1904. Regionaal Archief vermeldt dat deze pui werd verwijderd in 1903 en dat de firma Lienesch het pand betrok in 1914.

De winkelpui uit 1960, gebruikt als bestaande toestand op de verbouwingstekening uit 1977.

■ GESLOOPT

Nadat ik de schilderijen in het museum had bekeken, ben ik direct ons bouwarchief in gedoken op zoek naar de oorspronkelijke locatie. Want ook ik was benieuwd of de kamer nog bezocht en verder onderzocht kon worden. Al snel bleek dat de kamer met de schilderijen niet, zoals het vermoeden was, op de eerste verdieping had gezeten maar in het achterhuis op de begane grond. Duidelijk werd dat de schilderijen juist in 1959 waren geschonken aan het museum, omdat de kamer vlak daarna zou worden gesloopt. In 1960 werd het warenhuis van de familie Lienesch namelijk overgenomen door de firma Lampe en grootschalig verbouwd.

Het warenhuis van Lienesch bestond al uit drie panden, maar in 1960 werden alle achteraanbouwen vervangen door één grote ruimte met betonconstructie. De bouwmuur tussen de drie panden werden toen zoveel mogelijk verwijderd. En een moderne schuin geplaatste winkelpui met grote glazen etalages werd over de volledige breedte van drie panden geplaatst.

Op de begane grond is dus vrijwel geen historische bouwmassa te verwachten met uitzondering van de restanten van de bouwmuur. Gelukkig zijn de prachtige gevels daarboven bewaard gebleven. In 1969 is het middelste pand Langestraat 43 zelfs nog aangewezen als Rijksmonument vanwege de fraaie lijstgevel met forse kroonlijst, voorzien van versieringen in Lodewijk XVI-stijl. Op een prent die Bruinvis in 1904 maakte van het pand is de (vermoedelijk) oorspronkelijke hardstenen onderpui te zien.

Op een stevig basement staan vier vlakke pilasters met ionische kapitelen, ofwel kopstukken met krullen. De overige ornamenten op het natuursteen wijzen, net als het decoratieve snijwerk van het bovenlicht en de groene voordeur op de Lodewijk XVI-stijl en passen ook weer perfect bij de rest van gevel. Op stilistische gronden kunnen we de gevel dateren aan het eind van de achttiende eeuw en dat sluit prachtig aan bij de datering van de schilderijen die dus in 1791 zijn gemaakt.

■ DE SCHILDERINGEN

De collectie bestaat uit vijf stukken: drie grote panelen, een hoog smal paneel voor tussen de ramen en een klein paneel dat vermoedelijk boven een deur heeft gezeten. Gelukkig zijn er eind jaren vijftig nog wel foto's gemaakt van de kamer in zijn volle glorie. Die hadden de studenten al teruggevonden op de beeldbank van het Regionaal Archief. De kamer was toen in gebruik als werkkamer van de bedrijfsleider van het warenhuis, de heer Nottelman.

■ BOERENKERMIS

Opvallend is dat de panelen bijna allemaal een ander soort voorstelling hebben. Het grootste paneel (4,80 m breed en 2,10 m hoog) verbeeldt een boerenkermis op een idyllisch dorpsplein. Van de beide andere stukken (beide grofweg 2,40 m breed en bijna 2,10 m hoog) laat het één een boerenlandschap zien met twee boerderijen en een buitenhuis en het ander een woeste zee met grote schepen.

De inkepingen langs de randen doen vermoeden dat de twee kleinere panelen links en rechts van de schouw waren geplaatst. Dit is ook te zien op de foto's die eind jaren vijftig gemaakt zijn. De schouw heeft een kenmerkende Lodewijk XVI vormgeving en decoraties die aansluiten bij de datering van de schilderijen in 1791. Het smalle doek dat tussen de ramen gezeten moet hebben sluit qua thema aan op de schilderij met het boerenlandschap.

■ BEVULD

De voorstellingen zijn niet heel duidelijk te zien op de foto's vanwege de vele lagen vuil op de schilderijen. Vergeelde vernis, verkleurde retouches, nicotine, waterschade en mogelijk zelfs vogelpoep vervuilen het beeld. Hier is ook een filmpje te zien over de behangschilderingen.

■ MEER HORSTOK

Dit zijn trouwens niet de enige stukken van Horstok die in de collectie van het Stedelijk Museum te vinden zijn, maar binnen die collectie zijn het wel de enige beschilde behangsels van zijn hand. Waarschijnlijk heeft hij er meer gemaakt gezien de aanwezige schetsen met een raster. Waarschijnlijk om de schets later te kunnen vergroten en als kamerbehangsel uit te voeren.

Zie ook stedelijkmuseumalkmaar.nl voor de collectie van Horstok en een filmpje over de behangschilderingen.

Carolien Roozendaal, gemeentelijk bouwhistoricus

Timewarp: Langestraat 43

Deze timewarp combineert de situatie in 1950 (toen hier nog het warenhuis zat) met de situatie van nu. We zien rechts een klein stukje van de kledingwinkel Costes die nu in deze panden gevestigd is.

De timewarp is gemaakt door Mark Alphenaar, Regionaal Archief Alkmaar. Ook de gebruikte foto's in het artikel over Langestraat 43 zijn uit het Regionaal Archief.

Meer timewarps zijn te zien op: <http://bit.ly/timewarps>

Bijzondere bodemvondsten

Wuivende waaier voor zeventiende-eeuwse koelte

Zo nu en dan worden bij onze opgravingen restanten van waaiers teruggevonden. De meeste zijn gemaakt van been. Dat maakte de vondst van de baleinen waaier in een beerput aan de Laat extra bijzonder. Een benen 'mesje', gevonden aan de Mient, bleek uiteindelijk bedoeld voor het onderhoud van exotische verenwaaiers, een hot mode item in de zeventiende en achttiende eeuw, toen de waaier veel gebruikt werd door met name gefortuneerde dames.

De baleinen waaier is in 1994 gevonden tijdens een opgraving aan de Laat 217-219. Op deze plek, waar nu onder andere Kruidvat zit met daarboven appartementen, was toen zojuist de St. Josephschool, de Lagere Rooms-Katholieke meisjesschool, gesloopt.

De vondst bestaat uit de ribben van een opvouwbare waaier uit de zeventiende eeuw. In totaal zijn het 21 ribben met een lengte van ongeveer 12 cm. Dat lijkt niet lang en dat klopt ook, want het bovenste deel van de ribben is afgebroken.

Aan de onderzijde van de waaier zitten twee metalen oogjes van messing, verbonden door een metalen pennetje met knopje. Waarschijnlijk heeft aan de andere kant van het pennetje ook een knopje gezeten om de ribben bij elkaar te houden. Het blad van de waaier, dat van papier of stof moet zijn geweest, is verloren gegaan.

■ MATERIAAL

De ribben van de waaier zijn dus niet van been maar van balein. Een hoornachtige stof afkomstig van een baleinwalvis, die baleinen heeft in plaats van tanden. De harige baleinen bestaan uit platen gevormd door het eiwit keratine en hangen in de bovenkaak van de vis. Om zijn kostje te vergaren, zwemt de walvis rond met geopende bek. De vissen zwemmen zo zijn bek in, waar de 'harige' baleinen als een net fungeren waar het voedsel achter blijft haken.

■ BEWERKING

Een bijzondere eigenschap van baleinen was dat ze door verwarming in uiteenlopende vormen konden worden geperst. Zo werden baleinen gemaakt voor korsetten, parasols, paraplu's, tabaksdozen en bijvoorbeeld de boord van een overhemd. Vanwege de veerkracht was balein hiervoor een uitstekend materiaal en om de-

Een verenkruller, gevonden aan de Mient in 1992.

zelfde reden werd het ook voor waaiers gebruikt. Vandaag de dag maken we nog steeds gebruik van 'baleinen' voor bijvoorbeeld bh's en de punten van de kraag van een overhemd, maar tegenwoordig worden ze gemaakt van kunststof of buigzaam metaal.

■ VERENKRULLER

We kennen allemaal de beelden van waaiers versierd met veren. Die kwamen in de eerste helft van de zeventiende eeuw steeds meer in zwang. Om de veren in het juiste model te brengen, werden ze gekruld als de veren van een struisvogel. Dat gebeurde met een zogenaamde verenkruller. Aan de Mient 41 is in 1992 te Alkmaar zo'n verenkruller gevonden. Op het eerste gezicht ziet het eruit als een benen mesje. Maar het blijkt dus een zeventiende-eeuwse verenkruller te zijn. De lengte is 10 cm en de kruller is versierd met ingekraste diagonale lijnen en heeft een uitgesneden oogje om hem aan op te hangen. Verenkrullers werden destijds met de gekochte waaiers meegeleverd om ook thuis de veren te kunnen krullen.

Karin Beemster,
depothouder archeologisch centrum

Een waaier en het gereedschap om waaiers te maken, anoniem, ca. 1725 - ca. 1750 - Rijksmuseum.

Baleinen ribben van de waaier gevonden aan de Laat in 1994.

Literatuur: V. Van Vilsteren, Het benen tijdperk, 1987, p 42

Colofon

Deze nieuwsbrief is een gratis uitgave van de gemeentelijke vakgroep Erfgoed Alkmaar.

Afbeeldingen: uit eigen collectie i.s.m. Regionaal Archief Alkmaar, Joop Elsinga en Ritske Velstra.

Opmaak & vormgeving: stip180.nl

Druk: ADC Nederland, 's-Hertogenbosch.

Eindredactie: Judith Flapper, Allesinbalans.nl

Aanmelden voor GRATIS abonnement op de nieuwsbrief:

• mail naar erfgoed@alkmaar.nl voor de **papieren versie**

• ga naar de site erfgoedalkmaar.nl voor de **digitale versie**

Tips voor de redactie via erfgoed@alkmaar.nl

Contact archeologie: archeologischcentrum@alkmaar.nl

Contact monumentenzorg: erfgoed@alkmaar.nl

Telefoon: 14 072

Regelgeving en subsidieformulieren: alkmaar.nl

Erfgoed Alkmaar